

САМОРЕГУЛЯЦІЯ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКИХ ДІЙ ЯК ІНТЕГРАТИВНА ВЛАСТИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті розглянуто актуальні питання фахової підготовки майбутніх учителів музики, пов'язані з саморегуляцією музично-виконавських дій.

Даний науковий контекст передбачає розгляд суб'єкта як джерела породження і подолання протиріч між об'єктивними умовами діяльності та можливостями й домаганнями особистості. У зазначеному ракурсі саморегуляція постає у якості суб'єктної властивості, координатора різномодальних особистісних якостей, що забезпечує успішністю дії вчителя та виконання ним музично-педагогічних функцій.

Ключові слова: музично-виконавська діяльність, здатність до саморегуляції, фізична саморегуляція, психічна саморегуляція, компоненти педагогічної саморегуляції.

Серед актуальних завдань фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів виокремлюється формування їх здатності до адаптації в умовах інформаційного постіндустріального суспільства, спроможності знаходити оптимальні рішення в складних навчально-виховних ситуаціях, підвищувати власний фаховий рівень (методичний, музично-виконавський). Все зазначене вище може бути забезпечено при наявності у фахівця умінь саморегуляції.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження висвітлюють умови формування різних форм самосвідомості та здатності особистості до саморегулювання у різних видах діяльності (Т.Борова, М.Гриньова, Л.Деркач, В.Ляудіс, О.Осницький, В.Співак, О.Белоус, І.Галян, О.Дмитричева, І.Зязюн, Г.Маштакова, О.Пехота, Г.Сагач, В.Сохранов, Н.Тарасевич та ін.), в тому числі музично-виконавській (Л.Бочкарьов, Л.Котова, Ю.Лисюк, В.Петрушин, Г.Саїк, О.Хлебнікова, Ю.Цагареллі, Г.Ципін, Н.Щетинська).

Попри наявність достатньо ґрунтовних наукових розробок зазначеної проблеми, можна констатувати, що питання саморегуляції музично-виконавських дій майбутніх учителів музики залишається недостатньо розробленими та актуалізованими.

Метою статті є висвітлення сутності саморегуляції та розробка основних психолого-педагогічних характеристик даного явища.

Пошук нових прогресивних технологій навчання в галузі музично-педагогічної освіти, що відбувається на тлі реформування вищої школи України, методологічно ґрунтується на гуманістично-культуротворчій парадигмі, стратегічна мета якої - становлення особистості як творчого суб'єкта культури, педагога-майстра [1; 2; 3; 6].

Здатність до майстерного володіння фахом ґрунтується на міцних підвалинах самосвідомості, в тому числі умінні управляти власною поведінкою, регулювати мистецько-освітні відносини. Так, І.Сеченовим доведено, що рівень саморегуляції залежить від складності організму та стану його розвитку, а назване психологічне явище забезпечує організму активну й доцільну поведінку в умовах швидкоплинного середовища[7].

Якщо у природничих науках основою саморегуляції є властивість живих систем змінюватись і відновлюватись в залежності від умов навколишнього середовища, то у музичній педагогіці, яка розробляє напрямки й зміст діяльності вчителя музики як виконавця, здатність особистості до керування власним внутрішнім світом, тобто до саморегуляції, є важливим фактором фахового зростання. В структурі самосвідомості на всіх етапах здійснення поведінкового акту(від мотивуючих компонентів до власної оцінки досягнень) саморегуляція виступає формою поведінки, що передбачає момент включеності в неї результатів самопізнання і емоційно-ціннісного ставлення до себе.

У наукових працях українських та зарубіжних авторів саморегуляція розглядається як визначальна характеристика суб'єкта (К.Абульханова-Славська, І.Бех, О.Брушлінський, В.Калін, О.Киричук, О.Конопкін, Г.Костюк, В.Котирло, С.Максименко, В.Моросанова, В.Татенко та ін.); як елемент самосвідомості особистості (О.Аронова, М.Боришевський, В.Моросанова та ін.), що має рівневу організацію та складну структуру (П.Анохін,

М.Бернштейн, Б.Зейгарник, О.Конопкін, В.Моросанова, І.Чеснокова). На таких засадах актуалізується операціональна спрямованість виконавської діяльності вчителя музики, що передбачає володіння ним важливими митецькими якостями, зокрема, майстерністю художньо-комунікативної «ретрансляції» музичних культурних цінностей у творчих актах «живого» виконання [3].

Такими всесвітньо відомими психологами як К.Абульханова-Славська, О.Брушлінський, О.Конопкін, В.Моросанова здатність до саморегуляції розглядається як визначальна характеристика суб'єкту поряд з його самостійністю та творчістю. У концепціях вищезазначених науковців людина-суб'єкт постає джерелом породження і подолання протиріч між об'єктивними умовами діяльності та можливостями й домаганнями особистості, а саморегуляція вивчається у якості суб'єктної властивості, координаторарізномодальних особистісних якостей, що забезпечує функціонування особистості в діяльності.

Під *саморегуляцією* в структурі самосвідомості у вузькому сенсі мають на увазі таку форму коригування поведінки, яка передбачає момент включеності в неї результатів самопізнання і емоційно-ціннісного ставлення до себе, причому ця включеність актуалізована на всіх етапах здійснення поведінкового акту, починаючи від мотивуючих компонентів і закінчуючи власною оцінкою досягнутого.

Феномен саморегуляції став предметом пильної уваги багатьох дослідників. Так, О.А.Конопкіну процесі вивчення зазначеного явища на прикладі і сенсомоторної діяльності було виділено індивідуально-типологічні особливості регуляторних процесів планування (розробка мети), моделювання ситуацій досягнення, програмування дій, оцінювання результатів та корекції, тобто процесів, які реалізують основні компоненти системи саморегуляції активності особистості. Автор розглядає усвідомлену саморегуляцію як "...системно-організований процес внутрішньої психічної активності людини щодо ініціації, побудови, управління, підтримування різними видами і формами довільної активності, безпосередньо прийнятими людиною цілями" [4].

Психологічна природа саморегуляції активно вивчалась і вивчається українськими вченими. Питання активності людини як суб'єкта власної діяльності та поведінки знаходять висвітлення у працях І.Беха, В.Боришевського, В.Каліна, Г.Костюка, В.Котирло, О.Киричука, С.Максименка, В.Татенка та ін. Зокрема, вчені звертають увагу на те, що людина як суб'єкт власної діяльності спрямовує активність не лише на світ речей та інших людей, але, насамперед, на самого себе. Іншими словами, суб'єкт діяльності здатен усвідомлювати сутність своїх психічних якостей та ставити перед собою мету, здійснювати розвиток власних психічних особливостей. Це стає можливим завдяки регулятивним психічним процесам. Науковці роблять висновок, що глобальною змістовно-функціональною характеристикою саморегуляції є рефлексивність. Здатність до рефлексії дає індивіду можливість поєднувати в собі одночасно дві функції: функцію суб'єкта поведінки і функцію об'єкта вправлення. Це свідчить про те, що механізми саморегуляції поведінки поєднані зі сферою самосвідомості особистості. Таким чином, можна констатувати, що саморегуляція – це єдність соціальних та психологічних проявів свідомості і самосвідомості особистості.

В залежності від рівня організації індивідуальності прийнято виділяти 3 основні рівні саморегуляції: *функціональний* (біологічний, фізіологічний - рівень індивіда); *операціональний* (предметний - рівень суб'єкта діяльності); *мотиваційний* (особистісний, духовний - рівень особистості) хоча існують й інші моделі рівневої структури саморегуляції [5].

Найбільш суттєву увагу науковці приділяють мотиваційному аспекту саморегуляції, що пов'язаний з організацією загальної спрямованості діяльності на основі свідомого керівництва своєю мотиваційно-потребовою сферою. У рамках мотиваційного рівня саморегуляції психологічною наукою описано дві форми: саморегуляцію як вольову поведінку та саморегуляцію як одну зі складових діяльності переживань. Специфіка другої форми саморегуляції полягає в гармонізації мотиваційної сфери, подоланні внутрішніх

конфліктів і протиріч на основі свідомої перебудови і породження нових смислів. Воля ж розглядається як механізм подолання перешкод на шляху до мети [5].

Важливу роль саморегуляція відіграє у процесах, пов'язаних з музично-виконавськими діями студентів-інтерпретаторів музичних творів. Врахування специфіки музично-виконавської діяльності педагога-музиканта як напруженої, багатоаспектної, складно організованої в змістовному, часовому, та структурно-функціональному аспектах (Р.Верхолаз, І.Гринчук, В.Крицький, Є.Куришев, В.Муцмахер, Л.Гусейнова, М.Давидов, Т.Юник, І.Мостова, В.Мішедченко, С.Деніжна, Н.Згурська, Є.Йоркіна, Є.Скрипкіна, С.Єгорова, Г.Ципін, Ю.Цагареллі) виносить на перший план проблематику саморегуляції як основного механізму, який забезпечує її високу успішність.

Так, Ю.Цагареллі, розвиваючи теорію музично-виконавської діяльності в контексті виконавської надійності, звертає увагу на таких важливих якостях виконавця як психомоторні здібності, надійність під час концертного виступу та артистизм. Вченим доведено, що саме саморегуляція є домінуючим утворенням в структурі виконавської надійності серед таких компонентів як перешкодостійкість, стабільність та підготовленість [8].

Таким чином, здатність суб'єкта здійснювати успішну регуляцію діяльності, що позначається терміном «саморегуляція», є визначальним фактором досягнення ним вищих професійних шаблів. На сьогодні встановлено, що успішність в різних видах діяльності значною мірою визначається сформованістю системи саморегуляції. Особливого значення це набуває по відношенню до напруженої професійної діяльності. Отже, наведене ствердження повною мірою може бути віднесено як до професійної діяльності вчителя музики взагалі, так і до її інструментально-виконавської сторони.

Звертаючись до проблематики саморегуляції музично-виконавської та музично-педагогічної діяльності, на жаль, можна констатувати, що вона є дослідженою недостатньо. Керуючись висновками, зробленими в результаті опанування вищезазначених праць, можемо стверджувати, що саморегуляція музично-виконавських дій ґрунтується на двох основних видах.

Фізична саморегуляція (соматична) здійснюється на фізіологічному рівні функціонування організму та забезпечується фізіологічними процесами, що супроводжуються адаптивною активністю.

Психічна саморегуляція (вольова, усвідомлена, особистісна) відбувається на рівні вищих психічних процесів та виявляється в активності ставленні до себе та інших у моральних та особистісних установках, спрямованості особистості. предметному та соціальному досвіді, в умінні співвідносити себе та іншого у процесі спілкування. Психічна саморегуляція здійснюється у поєднанні її енергетичних, динамічних і соціально-змістових аспектів. Людина не автоматично переключається з однієї діяльності на іншу, а свідомо, з урахуванням соціальної ситуації, важливості виконуваних операцій, можливих результатів своїх вчинків тощо. Вона має можливість вибору, і в цьому полягає її свобода волі. Як свідомий індивід, особистість несе відповідальність за наслідки здійснених виборів і скоєних дій.

Аналіз загальних закономірностей саморегуляції індивіда дозволив встановити, що вони залежать також від особливостей нервової діяльності, від особистісних якостей та від його звичок в організації дій, сформованих у процесі виховання.

Отже, особистість як самокерована система може здійснювати:

- контроль за діяльністю за допомогою порівняння наміченої програми та виконаних дій;
- узгодження спонукань, переключення психічної активності, координацію дій;
- санкціонування-виклик або затримку процесів (дій, вчинків);
- посилення або послаблення активності (прискорення або уповільнення психічної діяльності).

Оскільки діяльність вчителя музики пов'язана з регулюванням педагогічним самоуправлінням та прийняттям рішень, а також з музично-виконавських дій, то варто дати визначення поняттю *педагогічної саморегуляції* як *інтегративної особистісної характеристики, що передбачає усвідомлення учителем власної поведінки, почуттів,*

мотивів, станів та здійснення доцільної видозміни навчально-виховних дій в залежності від ситуації та поставлених цілей.

Завдяки умінню саморегуляції у педагога є можливість вибирати способи дій для досягнення цілей, оцінювати проміжні та кінцеві результати діяльності – а значить і коригувати власну поведінку.

В результаті аналізу наукової літератури з проблем розвитку самосвідомості студентів педагогічних навчальних закладів нами розроблено компоненти педагогічної саморегуляції:

- мотиваційний (відображає усвідомленість студентів моральних норм, загальнокультурних та професійних цінностей, фахових та особистісних інтересів);
- рефлексивний (передбачає здатність до оцінювання дій власних та дій інших, порівняння власного досвіду з досвідом інших, власних позитивних та негативних якостей тощо);
- вольовий (обумовлює спроможність активно діяти в несприятливих умовах за певних труднощів та при наявності різних бар'єрів);
- діяльнісний (уможливорює досягнення поставлених цілей за допомогою доцільно дібраних методів, форм і засобів у відповідності до ситуації).

Таким чином, для педагога-музиканта важливою особистісною рисою є психологічна й емоційна гнучкість, що проявляється у витримці, вмінні виявляти позитивні емоції, стримувати негативні прояви, давати оцінку власним діям та змінюватися в залежності від ситуації. Саморегуляція передбачає сформованість умінь людини розкривати власні можливості, підпорядковувати життєвим цілям психічні та фізичні функції організму.

Поведінка учителя музики у різноманітних педагогічних ситуаціях визначається тим, наскільки динамічно буде проходити саме внутрішній регуляторний психічний процес, що ключає в себе об'єктивне врахування власних здібностей та виконавських можливостей, спроможність діяти за обставин, які склалися; приймати й реалізовувати рішення на основі свідомого розуміння важливості поставленої мети та наслідків власних дій.

Література

1. Арчажникова Л. Г. Профессия - учитель музыки / Л. Г. Арчажникова. – М.: Просвещение, 1984. – 111 с.
2. Бодрова Т.О. Методична підготовка майбутніх учителів музики: праксеологічний контекст // Наукові записки. Серія “Психолого-педагогічні науки”(Ніжинського держунів-т імені Миколи Гоголя / Т.О.Бодрова. – Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2015. – №1. с. 7 – 13.
3. Бурська О. П. Методичні основи розвитку музично-виконавського мислення студентів у процесі фортепіанної підготовки: Дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 02. /Вінницький державний педагогічний університет ім. М.Коцюбинського / О. П.Бурська. - Вінниця, 2004. – 239 с.
4. Конопкин О.А. Психическая саморегуляция произвольной активности человека. Структурно- функциональный аспект // Вопросы психологии /О.А.Конопкин. – 1995. – № 1. – С. 5-12.
5. Моросанова В.И., Аронова Е.А. Самосознание и саморегуляция поведения / В.И.Моросанова, Е.А.Аронова. - М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2007. – 213 с.
6. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник / О. П. Рудницька. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2005. - 360 с.
7. Сеченов И.М. Психология поведения: Избранные психологические труды // И.М.Сеченов [под ред. М.Г.Ярошевского]. – М.–Воронеж, МОДЭК, 1995. – 320 с.
8. Цагарелли Ю.А. Психология музыкально-исполнительской деятельности: Автореф. дис. ... доктора психол. наук / Ленингр. гос. ун-т /Ю.А.Цагарелли. – Л., 1989. – 31 с.

Reference

1. Archazhnikova L. G. Professiya - uchitel' muziki / L. G. Archazhnikova. – М.: Prosveshcheniye, 1984. – 111 s.

2. Bodrova T.O. Metodichna pidgotovka maybutnikh uchiteliv muziki: prakseologichniy kontekst // Naukoviy zapiski. Seriya "Psikhologo-pedagogichni nauki"(Nizhinskogo derzhuniv-t imeni Mikoli Gogolya / T.O.Bodrova. – Nizhin: NDU im. M.Gogolya, 2015. – №1. s. 7 – 13.
3. Burs'ka O. P. Metodichni osnovi rozvitku muzichno-vikonavs'kogo mislennya studentiv u protsesi fortepiannoї pidgotovki: Dis. ... kand. ped. nauk: 13. 00. 02. /Vinnits'kiy derzhavniy pedagogichniy universitet im. M.Kotsyubins'kogo / O. P.Burs'ka. – Vinnitsya, 2004. – 239 s.
4. Konopkin O.A. Psikhicheskayasamoregulyatsiya proizvol'noy aktivnosti cheloveka. Strukturno- funktsional'nyy aspekt // Voprosy psikhologii /O.A.Konopkin. – 1995. – № 1. – S. 5-12.
5. Morosanova V.I., Aronova Ye.A. Samosoznaniye i samoregulyatsiyapovedeniya / V.I.Morosanova, Ye.A.Aronova. – M.: Izd-vo «Institutpsikhologii RAN», 2007. – 213 s.
6. Rudnits'ka O. P. Pedagogika: zagal'na ta mistets'ka: Navchal'niy posibnik / O. P.Rudnits'ka. – Ternopil': Navchal'na kniga - Bogdan, 2005. – 360 s.
7. Sechenov I. M. Psikhologiyapovedeniya: Izbrannyye psikhologicheskiye trudy // I.M.Sechenov [pod red. M.G.Yaroshevskogo]. – M.–Voronezh, MODEK, 1995. – 320 s.
8. Tsagarelli YU.A. Psikhologiyamuzykal'no-ispolnitel'skoydeyatel'nosti: Avtoref. dis. ... doktora psikhol. nauk / Leningr. gos. un-t /YU.A.Tsagarelli. – L., 1989. – 31 s.

В статье рассмотрены актуальные вопросы специальной подготовки будущих учителей музыки, связанные с саморегуляцией музыкально-исполнительских действий. Данный научный контекст предполагает рассмотрение субъекта как источника возникновения и преодоления противоречий между объективными условиями деятельности и возможностями личности. При таком рассмотрении саморегуляция представляется в качестве субъектного качества, координатора разномодальных личностных особенностей, которые обеспечивают успешность действий учителя и исполнение им музыкально-педагогических функций.

Ключевые слова: музыкально-исполнительская деятельность, способность к саморегуляции, физическая саморегуляция, психическая саморегуляция, компоненты педагогической саморегуляции.

The article deals with urgent issues of special training for future music teachers, connected with self-regulation of musical performance. This scientific context presupposes the consideration of the subject as a source of emergence and overcoming of contradictions between the objective conditions of activity and the capabilities of the individual. With such a review, self-regulation is presented as a subject quality, coordinator of multi-modal personality traits that ensure the success of the teacher's actions and the performance of his musical and pedagogical functions.

Keywords: musical performance, ability to self-regulation, physical self-regulation, psychic self-regulation, components of pedagogical self-regulation.

УДК 378.011.3-051:78

Чжу Пен

САМОПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ

У статті знайшли висвітлення питання самостійної навчальної діяльності майбутніх педагогів-музикантів як вагомої складової фахової підготовки. Автором окреслено методологічні орієнтири музично-виконавської самопідготовки, що полягають у визначенні ролі мистецько-персоналізованого, технологічного та аксіологічного підходів у формуванні інтегральних фахових компетентностей на основі вивчення спеціальних предметів.

Ключові слова: самостійна робота, музично-виконавська самопідготовка, фахова компетентність, мистецько-персоналізований, технологічний та аксіологічний підходи.